

Глава I

Теоретичні основи науки про адвокатуру

§1. Наука про адвокатуру, її предмет, система та методи

В українській навчальній юридичній літературі² досі не приділяли належної уваги питанням науки про адвокатуру, зокрема в Україні обмаль дисертаційних досліджень з цієї тематики. Російські ж науковці³ перші звернулися до цієї проблеми та назвали науку про адвокатуру адвокатологією. Тому нині й українським вченим вже час говорити про науку адвокатури в Україні, а не лише читати студентам історію адвокатури з конспектів лекцій. Потрібно не просто переказувати Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», а навчити студента – майбутнього адвоката логічному мисленню, стратегії й тактиці адвокатської діяльності, дати йому базові теоретичні знання. Адже практична діяльність адвоката неможлива без теоретичних знань, практика адвокатського мистецтва без теорії більше привчає до помилок, ніж відучує від них.

Наука про адвокатуру належить до суспільних наук, але водночас її слід розглядати як соціально-правове явище, в контексті взаємодії з такими науками, як соціологія, політологія, філософія, історія, економіка, риторика, етика, культурологія тощо.

² *Історія адвокатури України* / за ред. Т.В. Варфоломєєвої, О.Д. Святоцького. – К. : Либідь, 1992; *Святоцький О.Д., Михеєнко М.М.* Адвокатура в Україні. – К. : Ін Юре, 1997; *Святоцький О.Д., Медведчук В.В.* Адвокатура: Історія і сучасність. – К. : Ін Юре, 1997; *Адвокатура України: Правове регулювання та судова практика* / за ред. С.Ф. Сафулька, О.Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2003.

³ *Лубшев Ю.Ф.* Адвокатура в Росії. – М., 2001. – С. 9–55.

Але всі ці науки не зачіпають юридичні аспекти адвокатури, зокрема її організаційні питання, процесуальну діяльність адвоката. Тому можна зробити висновок, що наука про адвокатуру, незважаючи на те, що вона використовує дані різних суспільних наук, має свій предмет. Ця наука є комплексною, оскільки поєднує в собі велику кількість принципів, інститутів, підгалузей. Слід зазначити, що функції та завдання, покладені законом на адвокатуру, є досить різноманітними. Як зазначає російський учений Ю.Ф. Лубшев, увесь комплекс юридичних наук, який входить до сфери дії адвокатури, можна об'єднати у три великі розділи: а) фундаментальні (історико-теоретичні); б) галузеві; в) спеціальні юридичні науки⁴. При цьому автор зазначає, що фундаментальні правові науки визначають місце і роль адвокатури в державі та суспільстві (теорія держави та права, конституційне право, міжнародне право. — С.Ф.), галузево (галузево?) — цивільне право і процес, господарське право і процес, кримінальне право і процес тощо, спеціальні (прикладні) — нотаріат, прокурорський нагляд, криміналістика тощо.

Тому сьогодні, враховуючи правову суть і соціальні форми адвокатури, можна говорити про виділення її як нової галузі знань.

Предметом цієї науки є питання організації та діяльності адвокатури, які потрібно досліджувати й осмислювати на теоретичному рівні. Тому без теоретичних знань, спрямованих на вирішення питань щодо необхідності подальшого реформування адвокатури як ефективного правового механізму держави, який виконуватиме правоохоронні та правозахисні функції, захищати та представляти права людини, а також захищати соціальні та професійні права самих адвокатів — подальший розвиток адвокатури неможливий.

⁴ Лубшев Ю.Ф. Адвокатура в России. — М., 2001. — С. 19.

Фундаментальні знання сутності адвокатури, її соціальної місії, напрямів діяльності, організаційних форм впливатимуть на діяльність адвокатів, які практикують приватно, на діяльність адвокатських колегій, фірм тощо.

Використання адвокатурою галузевих правових наук та їх трансформація у практичну діяльність адвоката — це основа всієї діяльності, спрямованої на виконання завдань, для реалізації яких передбачена адвокатура. Як зазначає Ю.Ф. Лубшев, інтеграція в адвокатології даних різних наук призводить до їх взаємного збагачення та поглибленого предметного вивчення кожної науки⁵. Саме з цією метою Центр правових досліджень Фурси видає серію науково-практичних посібників: «Сімейне право: Нотаріат, адвокатура, суд», «Спадкове право: Нотаріат, адвокатура, суд» тощо.

Отже, наука про адвокатуру — це суспільна (юридична) галузь знань про закономірності виникнення, становлення, функціонування та подальшого розвитку адвокатури з метою виконання найвищої соціальної місії держави, спрямованої на сприяння захисту прав, свобод та законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, а також юридичних осіб. Наука про адвокатуру є галуззю загальної науки про право, яка базується на законодавстві про адвокатуру, міжнародному праві, досягненнях інших галузей права, на досягненнях інших країн у цій галузі, яка вивчає й аналізує їх, робить прогнози щодо розвитку адвокатури та пропозиції щодо втілення наукових прогнозів у законодавство про адвокатуру, а також досліджує історію її розвитку.

Самостійна наука характеризується особливим предметом пізнання та системою викладення знань⁶. Предметом науки про адвокатуру є те, що вона вивчає — правові, соціальні явища, які закладено в адвокатуру, закономірності їх виникнення

⁵ Лубшев Ю.Ф. Адвокатура в России. — М., 2001. — С. 23.

⁶ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні: Теорія та практика. — К. : АСК, 2001. — С. 44.

(історичні аспекти), перспективи розвитку та реформування адвокатури, тобто саму адвокатуру як соціальне явище, узаконене державою. До предмета науки входять також поняття, дефініції, категорії, теорії, концепції, явища та правовідносини, як матеріальні, так і процесуальні, які допомагають зрозуміти суть та особливі ознаки, риси адвокатури, її форми, завдання та роль щодо інших галузей права і суспільного життя, взаємодію адвокатури з іншими правоохоронними та правозахисними органами України. Принципи організації та діяльності адвокатури (зокрема принцип адвокатської етики) становлять основу (базис), фундамент науково-теоретичних знань про адвокатуру. Слід зазначити, що предмет науки про адвокатуру не можна відокремити від вивчення особливостей правової культури (етики) адвокатів та їх правосвідомості, а також дослідження питань, що стосуються уявлення людей, та соціальної оцінки цієї правової інституції.

Система науки про адвокатуру. У навчальному посібнику з нотаріату⁷ під час розкриття питання науки цієї галузі автором зазначалося, що основою будь-якої правової науки, зокрема адвокатури, має стати не догма, а певне суб'єктивне право окремого громадянина або юридичної особи, і лише сукупність інтересів усіх суб'єктів та інтересів держави має визначати зміст закону. Сучасна юридична наука має простежувати позитивізм дії закону в часі й впливати на його правильне викладення, розуміння, застосування, оцінювати вплив закону на суспільні відносини і врешті-решт на його скасування або внесення змін до нього, коли він втрачає позитивний вплив на суспільні відносини. Вбачаючи нині реальну потребу суспільства як у нотаріаті, так і адвокатурі, вченим слід забезпечити життєдіяльність цих правових інституцій шляхом позитивного впливу не тільки на нотаріальну і адвокатську практику, але й на нормотворчість,

⁷ Теорія нотаріального процесу/ За загальною редакцією Фурси С.Я. – К.: Алерта: ЦУЛ, 2012. – 920 с; Нотаріат України кн. 1 Організація нотаріату (з практикумом) За заг. ред. Фурси С.Я. – К.: Алерта, 2015. – 484 с.